

УДК 343.34

Леонід Коваль

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРОСТУПКУ “ПОШИРЮВАННЯ НЕПРАВДИВИХ ЧУТОК” (СТ. 173¹ КпАП) ТА СУМІЖНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

У статті досліджується та коментується склад ст. 173¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення. Здійснено порівняльний аналіз складів злочинів — “образя особи”, “наклеп” та складу ст. 173¹ Адміністративного кодексу. Досліджено суміжні якісні ознаки складу “поширення неправдивих чуток” й “образя честі та гідності людини” (ст. 7 Цивільного кодексу України).

Українською Конституцією (ст. 34) проголошується право на вільне збирання, поширювання інформації у будь-який спосіб, а також на свободу вираження своїх поглядів і переконань. Але здійснення цього права може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності, охорони громадського порядку з метою запобігання заворушенням, злочинам, іншим явищам деструктивного характеру.

Однією з гарантій цього правообмеження є встановлення у Кодексі України про адміністративні правопорушення (КпАП) відповідальності за поширення неправдивих чуток, котрі можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку (ст. 173¹ КпАП).

Нижче спробуємо подати тлумачення зазначеного складу у розрізі його елементів, оскільки практика застосування ст. 173¹ вказує, з одного боку, на актуальність, доцільність існування подібної заборони, а з іншого — показує недосконалість, неповноту певних формулювань у диспозиції зазначеної статті, свідчить про труднощі при її практичному застосуванні.

Об’єктом посягання є: по-перше, громадський порядок (у правовому розумінні — це виконання, дотримання юридичних правил заборонного типу, що регулюють поведінку, взаємостосунки людей у громадських місцях); по-друге, громадський спокій, тобто відсутність тривоги, галасу, заворушень у цих місцях, нарешті, громадська безпека — відсутність загрози, небезпеки громадянам у різних сферах життя — економічній, інформаційній, особистій тощо.

Об’єктивна сторона. Правопорушник своїми діями (тобто, сам безпосередньо) не порушує правил громадської безпеки населення. Активна поведінка, що має проявлятися в особистих діях — відсутня. Однак, продукуючи й поширюючи неправдиві відомості серед населення, він

спонукає, провокує людей до скоєння дій, які можуть проявитися у порушеннях громадського порядку й тиші, у масових безчинствах, у паніці — стані, коли гострий страх, непокоєння одразу охоплює скупчення людей (за спостереженням спеціалістів, людський натовп найбільш вразливий об’єкт для паніки — “хоробрість натовпу — це сума багатьох індивідуальних страхів”).

Важко перелічити асортимент чуток з негативними наслідками: він невичерпний. Тут чулки про наближення природних, техногенних, біогенних катаклізмів, про підготовку масових безчинств, заворушень, погромів, про відселення з певних територій певних прошарків населення тощо. Як типову ситуацію, що характерна для умов ринкової економіки і відповідає ознакам диспозиції коментованої статті, можна навести такий факт. Працівникам міліції однієї з областей вдалося нейтралізувати групу дезінформаторів, які видавали себе за працівників комерційного банку. Вони поширювали через регіональні ЗМІ та систему пейджерного зв’язку відверту брехню про припинення діяльності цього банку і, зокрема, про зупинення виплат за вкладками. Передбачаючи, що подібна інформація на фоні загальної фінансової нестабільності поширить паніку серед клієнтів банку, паралізує його діяльність, зловмисники намагалися скупити за низькими цінами акції великого підприємства — одного з засновників банку.

У самому порушенні ст. 173¹ закладено масштабність, неодноразовість відомих протиправних дій: диспозиція ст. 173¹ КпАП каже про “поширення” неправдивих чуток. Отже, йдеться про “масовидний” характер правопорушення.

Проявляється проступок у різних способах дії — усно та письмово, у друкованих і відео-аудіоматеріалах, у бесідах (приватних чи офіційних) з окремими людьми, під час проведення

масових зборів громадян, прес-конференцій. Якийсь П. на мітингу в обласному центрі розповідав у натовпі страхітливую “історію”: нібито мільйонери кинули його, немічного, у спецмашину з газами, яка начебто використовувалась під час війни у В’єтнамі. Прокуратурою було порушено справу про відповідальність П. за ознаками ст. 173¹ КпАП, оскільки в області подібної техніки перевіркою встановлено не було, крім того, ні у день, коли начебто сталася подія з гр-ном П., ні напередодні чи після цієї події не реєструвалися звернення до державних, приватних лікарень за медичною допомогою жодного з учасників мітингу з симптомами отруєння.

Важлива умова настання відповідальності за це правопорушення полягає в тому, щоб поширення неправдивих чуток **могло** призвести до паніки, до порушень громадського порядку, правил безпеки населення. Сам же факт настання шкідливих зловісних наслідків не обов’язковий (у класичній формі цього правопорушення потрібно, щоб ці наслідки не настали).

Проте, складу проступка не буде, якщо події, що є предметом неправдивих чуток все ж таки настануть: у цих випадках немає того, що є предметом, смыслом відомих проступків — **неправдивість** поширюваної інформації.

Оцінка чуток з точки зору їхньої небезпеки (безпеки) — питання органу адміністративної юрисдикції. Так, суддя, розглядаючи ці справи, має з’ясувати як мінімум такі обставини. По-перше, оцінити докази неправдивості чуток; по-друге, перевірити, чи здатні чулки викликати панічні настрої серед населення, призвести до порушень громадського порядку; по-третє, встановити факт поширення чуток.

Суб’єкт правопорушення, що обговорюється, — фізична осудна особа, яка досягла віку 16 років. Це може бути як громадянин України, так і іноземний громадянин, службова особа чи інший спеціальний суб’єкт адміністративної відповідальності.

Щодо **суб’єктивної сторони**, то проявляється така у вині, а точніше у двох її формах. Прямий умисел має місце тоді, коли порушник усвідомлює неправдивий характер поширюваної ним поголоски, передбачає чи знає про негативні наслідки цього факту, але бажає їхнього настання. Щодо непрямої вини, то така проявляється у поширенні чуток з необережності чи легковажності.

Адміністративні справи за ст. 173¹ КпАП порушують органи міліції (ст. 255 КпАП). Щодо провадження в цих справах, то вони розглядаються та вирішуються суддями райміськсудів одноособово (ст. 221 КпАП), протягом доби, причому, постанови суддів оскарженню не підлягають, проте можуть стати предметом протестів прокурора та голови (заступника) вищого суду (незалежно від наявності протесту прокурора).

Теоретичне й практичне значення мають питання розмежування суміжних із ст. 173¹ КпАП складів правопорушень, оскільки присутні ознаки, що зближують певні правопорушення та ознаки, які недвозначно роз’єднують їх. Виявлення та знання їх потрібне для успішної кваліфікації відповідних діянь за ст. 173¹ КпАП.

Спробуємо провести порівняльний аналіз між цим складом та диспозицією ст.7 Цивільного Кодексу:

<p>Як зазначено вище, всі елементи складу ст. 173¹ КпАП зорієнтовано на захист громадського порядку, охорону безпеки населення. Основна риса об’єкту та об’єктивної сторони відповідних правопорушень — позаіндивідуальність, публічність.</p>	<p>Щодо об’єкту цього делікта, то ст. 7 ЦК (у ред. від 6.05.1993 р.) передбачає правовий захист честі, доброго імені будь-якої людини, її гідності (як сукупності високих моральних якостей, повагу до таких у самому собі) та ділової репутації — громадської оцінки, загальної думки про чесноти фізичної (громадянина, підприємця, службовця) й юридичної осіб. При цьому право на судовий захист має як особа, про яку поширено відповідні відомості, так і її близькі родичі. У 1997 р., коли група ветеранів війни звернулася до суду щодо захисту честі й гідності маршала Жукова, то цілком слушно, у відповідності із ст.ст.136—137 ЦПКУ, їм було відмовлено у прийомі позовної заяви, оскільки позивачем у такій справі може виступати або сам маршал, або його спадкоємці. До речі, від останніх чи від прокурора з даного приводу позовів не надходило.</p> <p>Фактичний склад ст. 7 ЦК вимагає доведення трьох обставин для притягнення до відповідальності:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) поширення відомостей, що паплюжать чинись честь та гідність; б) невідповідність поширюваної інформації дійсності; в) ганебний характер цих відомостей. <p>З точки зору об’єктивної сторони ст. 7 передбачає відповідальність за поширення відомостей (доведення до відома) шляхом опублікування їх у пресі, радіо, через телебачення, викладенням у характеристиках, заявах, листах, плакатах, гаслах, листівках, публічних виступах, в іншій формі невизначеному числу осіб або хоча б одній людині. Повідомлення таких відомостей лише особі, якої вони стосуються, не може визнаватися їхнім поширенням.</p> <p>Суб’єктивна сторона характеризується відсутністю умислу, можливе й сумлінне введення в оману. Презумпція винності, що є властивістю цих судових справ, передба-</p>
---	---

	<p>чає, що на позивачеві лежить обов'язок довести факт поширення інформації, яка паплюжить його честь, гідність, а на відповідачеві лежить обов'язок довести, що ця інформація відповідає дійсності.</p> <p>Санкції, що закладено у ст. 7 ЦК, полягають у спростуванні під загрозою штрафу порочної інформації у спосіб, близький до способу поширення, скасування формулювань у наказах, трудових книжках тощо.</p> <p>Потерпіла сторона має право на відшкодування матеріальних і моральних збитків. Якщо такі завдано службовою особою державного органу, то відповідачем виступає цей орган (наймач), за яким залишається право регресу до службової особи.</p>
--	---

Спробуємо проаналізувати у порівняльному плані склад ст. 173¹ КпАП та правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 164³ КпАП "Несумлінна конкуренція":

<p>- відносини, що є об'єктом ст. 173¹ формуються, існують, як ми зазначили вище, на суспільно-побутовому рівні. На такому самому рівні функціонують й інші елементи цього складу (про них див. вище);</p>	<p>- на відміну від об'єкта посягань проступків, що передбачені ст. 173¹ об'єкт посягань, передбачених ч. 2 ст. 164³, це — специфічний правовий статус конкурента, що складається з понять "ділова репутація", "майновий інтерес". Особливість ділової репутації у тому, що вона не виникає одночасно з народженням людини, а набувається протягом тривалого періоду її громадської чи службової кар'єри. Щодо майнових інтересів, то вони пов'язані з вигодою у підприємстві, з якимись перевагами у товарно-грошових, комерційних, майнових справах.</p> <p>Об'єктивна сторона — дії, спрямовані на поширення необ'єктивної інформації у будь-якій формі — усній, друкованій, аудіо-, відеозображеннях.</p> <p>Суб'єктивна сторона характеризується навмисною виною із заздалегідь передбачуваною метою — завдати шкоди діловій репутації, майновим інтересам конкурента. Характерний мотив цього ж проступка — досягнення, здобуття найвищих переваг, найкращих вигід у порівнянні з конкурентом.</p>
---	--

Спробуємо звернутися до зіставлення об'єктів та об'єктивних сторін ст. 173¹ КпАП і ст. 125 Кримінального кодексу за їхніми специфічними ознаками:

<p>- поголосок, який є предметом ст. 173¹, має бути позбавлений ознак вірогідності, категоричності. Правдивість такої довести важко. До того ж, законодавець у ст. 173¹ не провадить відмін між власною вигадкою правопорушника або тиражуванням чиєїсь вигадки винною особою;</p> <p>- чутки, про які йдеться у ст. 173¹ мають спрямовуватися не на якусь одну особу, її честь, гідність, а обов'язково мають стосуватися сукупності людей, що проживають на певній території, її політичного чи економічного становища, якихось державних чи громадських структур</p>	<p>- наклепи, згідно диспозиції ст. 125 Кримінального кодексу України — це свідомо брехливі відомості, що ганьблять фізичну особу. І немає значення — у присутності чи відсутності потерпілого зведено наклеп.</p> <p>Різновидом наклепу є дифамація — письмове (друковане) поширення відомостей, що ганьблять особу, підривають її репутацію. Спостереження за розвитком практики останніх років свідчать, що дифамація може мати зовні невинний, жартівливий, зауважливий характер, а оцінка відомостей, що обмовляють, компрометують людину — питання її ставлення до сумнівної інформації. Проілюструємо. "Познайомлюся із чоловіком кавказької національності для обопільного приємного проведення дозвілля" — таку об'яву з вказівкою адреси, телефону, жіночого ім'я, прізвища було надруковано у популярній газеті. Згодом виявилось, що об'яву від імені цієї дами і без її відома та згоди подала до газети подруга з наміром зведення рахунків і компрометації. Псевдозаявниця подала заяву щодо порушення кримінальної справи за ознаками ч. 2 ст. 125 ККУ.</p> <p>- об'єкт наклепу — фізична особа, яка безпосередньо зганьблена, обмовлена, або її близькі родичі, які теж мають право вважати себе потерпілими з усіма процесуально-правовими наслідками, що звідси випливають.</p> <p>Отже, об'єктом наклепу не може бути група осіб, юридична (або інша збірна) особа, чи організаційно-правові структури;</p> <p>- якщо особа, котра звинувачується у наклепі, надасть докази істинності інформації, що нею поширюється, то її не можна притягувати до відповідальності за наклеп відповідно до ст. 125 КК.</p> <p>За умови, що інформація поширювалася з мотивів заздрощів, помсти, з паскудства, з метою підрвати ділову репутацію, то й при доведенні істинності інформації винна особа має відповідати за образу, тобто навмисне приниження честі й гідності особи у непристойній формі (ст. 126 КК або ст. 7 ЦК України).</p>
--	---

Якщо поширення неправдивих чуток привело до суспільної тривоги, до збудження громадян, до неспокою у їхніх умах, то має місце ще один проступок — “порушення тиші у громадських місцях” у час, заборонений рішеннями обласних (міських) Рад, і тим самим не виключається застосування адміністративної відповідальності за сукупністю двох складів — 173¹ та

182 КпАП, при цьому ч. 1 ст. 36 (метод “поглинення”) не застосовується.

Поширення неправдивих чуток спроможне завдати майнових збитків або моральної шкоди фізичним чи юридичним особам, зганьбити їхню честь, гідність, тоді адміністративна відповідальність може поєднуватися з позовом щодо відшкодування майнових втрат або моральної (немайнової) шкоди.

Leonid Koval

**PECULIARITIES OF QUALIFICATION
OF THE “SPREADING OF FALSE RUMORS”
DELINQUENCY**

Administrative offense — “spreading of false rumors” — is interpreted in the article. The comparative analysis with such contiguity offences as “insult”, “calumny”, “unfair” competition”, “defense of honor and dignity” was carried out by the author.